

Sygn. akt II USKP 58/22

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 stycznia 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jolanta Frańczak (przewodniczący)

SSN Bohdan Bieniek (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Rączka

w sprawie z odwołania J. G.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddziałowi w Poznaniu

z udziałem zainteresowanej M. sp. z o.o. z siedzibą w P.

o podleganie ubezpieczeniom społecznym,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń

Społecznych w dniu 17 stycznia 2023 r.,

skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu

z dnia 19 maja 2021 r., sygn. akt III AUa 775/19,

**1. uchyla zaskarżony wyrok oraz poprzedzający go wyrok
Sądu Okręgowego w Poznaniu z dnia 8 maja 2019 r., VII U 1926/18
i oddala odwołanie;**

**2. koszty procesu za obie instancje i postępowanie kasacyjne
wzajemnie znosi.**

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych, [...] Oddział w Poznaniu decyzją z dnia 29 października 2018 r. stwierdził, że J. G. jako osoba wykonująca pracę na podstawie umowy zlecenia u płatnika składek M. Sp. z o.o., nie podlega obowiązkowo ubezpieczeniom: emerytalnemu, rentowym i wypadkowemu oraz dobrowolnemu ubezpieczeniu chorobowemu od 3 kwietnia 2018 r.

Sąd Okręgowy w Poznaniu, wyrokiem z dnia 8 maja 2019 r., zmienił zaskarżoną decyzję i stwierdził, że J. G. jako osoba wykonująca pracę na podstawie umowy zlecenia u płatnika składek M. Sp. z o.o. podlega obowiązkowo ubezpieczeniom: emerytalnemu, rentowym, wypadkowemu i dobrowolnie ubezpieczeniu chorobowemu od 3 kwietnia 2018 r.

W sprawie ustalono, że M. Sp. z o.o. (dalej jako Spółka) zajmuje się wynajmem i zarządzaniem nieruchomościami własnymi lub dzierżawionymi oraz realizacją projektów budowlanych. Spółka rok 2016 i 2017 zakończyła zyskiem i nie miała zaległości składowych oraz podatkowych. W 2017 r. Spółka zakupiła budynek przy ul. [...] w B., który wymagał remontu i w związku z tym zawarła umowę (listopad 2017 r.) z P. Sp. z o.o. w P. na wykonanie robót budowlanych. Kontrakt opiewał na kwotę 2.079.052 zł.

Dalej ustalono, że J. G., urodzona [...] 1997 r., w 2018 r. była studentką drugiego roku zootechniki na Uniwersytecie w P. W czasie studiów pomagała rodzicom w prowadzeniu gospodarstwa rolnego. Zajęcia na uczelni zaczynały się rano, a odwołująca się, opuszczając wykłady, miała poniedziałek i piątek wolny. Z uwagi na trudną sytuację finansową rodziców, od marca 2017 r. szukała pracy i w ten sposób dowiedziała się o ofercie Spółki, której pracownik (J. P.) widział potrzebę zatrudnienia pracownika, aby ten wyszukiwał ofert wyposażenia budynku w B. oraz zajmował się obsługą potencjalnych najemców.

Odwołująca się, będąc w drugim miesiącu ciąży, zawarła umowę zlecenia ze Spółką w dniu 3 kwietnia 2018 r. i do jej obowiązków należało wykonywanie wszelkich czynności biurowo-administracyjnych związanych z projektem „B.”, zwłaszcza zbieranie, segregacja oraz dostarczanie dokumentacji księgowo-budowlanej do biura firmy, wyszukiwanie w Internecie najlepszych opcji do wyposażenia wnętrz wykańczanych lokali mieszkaniowych w B., pilnowanie terminarza, redagowanie i przepisywanie umów z potencjalnymi najemcami w B.

Wynagrodzenie w umowie ustalono na kwotę 5.000 zł brutto. Jednocześnie odwołująca się zwróciła się do Spółki z wnioskiem o objęcie jej dobrowolnym ubezpieczeniem chorobowym. J. G. wykonywała pracę w nienormowanym czasie pracy, wykonując obowiązki w biurze Spółki oraz w domu. Cały czas pozostawała w kontakcie z J. P.. Za pracę wystawiała rachunki, otrzymując płatności przelewami elektronicznymi. W lipcu 2018 r. udała się na zwolnienie lekarskie z uwagi na złe samopoczucie związane z ciążą. W dniu [...] 2018 r. urodziła córkę, której ojcem jest M. S. (syn P. S., wspólnika Spółki). Odwołująca się wystąpiła o wypłatę zasiłku macierzyńskiego, zaś pozwany wszczął z urzędu postępowanie wyjaśniające, którego wynikiem była zaskarżona decyzja.

Sąd Okręgowy odwołał się do art. 6 ust. 1 pkt 4 oraz art. 12 ust. 1 i art. 13 pkt 2 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2022 r., poz. 1009, dalej ustawa systemowa). W dalszej części wskazał, że zleceniobiorcy będący studentami lub uczniami gimnazjów, szkół ponadgimnazjalnych lub ponadpodstawowych, nie podlegają ubezpieczeniom społecznym i zdrowotnemu do czasu ukończenia 26 lat. To rozwiązanie w praktyce jest korzystne z perspektywy płatnika składek, bo nie ma obowiązku zgłaszania studenta do ubezpieczeń społecznych. Jednak studenci na swój wniosek z tytułu zlecenia mogą przystąpić do dobrowolnych ubezpieczeń społecznych i chorobowego. Sąd przyjął, że taka sytuacja miała miejsce w sprawie. Następnie Sąd Okręgowy analizował stan faktyczny pod kątem pozorności umowy o pracę (art. 83 § 1 k.c.) i ostatecznie uznał, że tego rodzaju wada nie zachodzi w sprawie. Sąd pierwszej instancji podkreślił, że zawarcie kontraktu ma sens, gdy kumulatywnie są spełnione dwa warunki. Po pierwsze, istnieje realna potrzeba płatnika do zatrudnienia dodatkowej osoby, a zlecający pracę dysponuje odpowiednią ilością zadań do zrealizowania przez zleceniobiorcę; po drugie, istnieje uzasadnienie ekonomiczne takiego kontraktu, a zatrudniający ma środki finansowe na wypłatę wynagrodzenia. Jednocześnie, skoro obie przesłanki zostały spełnione, to Sąd Okręgowy orzekł w myśl art. 477¹⁴ § 2 k.p.c.

W apelacji od tego wyroku pozwany zarzucił naruszenie prawa procesowego (brak wyjaśnienia wszystkich istotnych okoliczności sprawy oraz wyciągnięcie błędnych wniosków ze zgromadzonego materiału dowodowego) oraz prawa

materialnego (art. 6 ust. 1 pkt 4, art. 8 i 9 oraz art. 12 ust. 1 i 13 pkt 2 ustawy systemowej).

Sąd Apelacyjny w Poznaniu, wyrokiem z dnia 19 maja 2021 r., oddalił apelację organu rentowego. W pierwszej kolejności Sąd odwoławczy podzielił ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji oraz dokonane w sprawie rozważania, zwłaszcza w kontekście możliwości przystąpienia studenta do dobrowolnych ubezpieczeń społecznych i ubezpieczenia chorobowego, co miało miejsce w sprawie.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, organ rentowy wybiórczo traktuje zeznania świadków, pomijając te relacje, w których świadkowie (M. S., B. S., P. J. i M. M.) podają informacje odnośnie do wykonywanych przez odwołującą się obowiązków (na przykład pracy przy komputerze, spotkania na terenie budowy i w biurze celem przekazania rysunków technicznych, oprowadzanie potencjalnych najemców po terenie budowy). Z kolei prezes zarządu Spółki zeznał, że w pracy odwołującej się nie chodziło o kwalifikacje, lecz skrupulatność, zaś jej wynagrodzenie nie stanowiło istotnego obciążenia dla Spółki i było wliczone w koszty projektu „B.”.

Zdaniem Sądu odwoławczego, plan zajęć na uczelni nie kolidował z pracą odwołującej się, zaś poszukiwanie przez nią pracy było zachowaniem racjonalnym. W tej sytuacji chęć uzyskania świadczeń z ubezpieczenia społecznego jako motywacja do podjęcia zatrudnienia, nie świadczy o zamiarze obejścia prawa, skoro praca faktycznie była wykonywana. Mając powyższe na uwadze, Sąd Apelacyjny orzekł zgodnie z art. 385 k.p.c.

Skargę kasacyjną wywiódł pełnomocnik organu rentowego, zaskarżając wyrok Sądu Apelacyjnego w całości. W podstawach skargi wskazał na naruszenie przepisów prawa procesowego, to jest art. 387 § 2¹ związku art. 382 k.p.c., przez przyjęcie ustaleń Sądu Okręgowego jako własnych przy jednoczesnym przyjęciu odmiennego stanu faktycznego, a tego rodzaju wada była na tyle istotna, że doprowadziła do błędnego zastosowania przepisu (przepisów) prawa materialnego będącego podstawą rozstrzygnięcia zawartego w zaskarżonym orzeczeniu. Nadto skarżący powołał się na naruszenie prawa materialnego: (-) art. 6 ust. 1 pkt 4 ustawy systemowej, przez jego błędne zastosowanie i niezastosowanie art. 6 ust. 4 tej ustawy, a tym samym uznanie, że odwołująca się podlega obowiązkowym

ubezpieceniom społecznym (emerytalnemu, rentowym, wypadkowemu) od 3 kwietnia 2018 r. jako osoba wykonująca pracę na podstawie umowy zlecenia w Spółce, podczas gdy jako studentka nie może ona podlegać obowiązkowo tym ubezpieczeniom z mocy ustawy; (-) art. 11 ust. 2 w związku z art. 6 ust. 4 oraz art. 6 ust. 1 pkt 4 ustawy systemowej, przez przyjęcie, że odwołująca się zgłoszona do dobrowolnego ubezpieczenia społecznego może podlegać dobrowolnemu ubezpieczeniu chorobowemu, podczas gdy ustawa takie uprawnienie przyznaje jedynie osobom podlegającym obowiązkowo ubezpieczeniom społecznym.

Mając powyższe na uwadze, wniośł o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego oraz zmianę poprzedzającego go wyroku Sądu pierwszej instancji i oddalenie odwołania od decyzji organu rentowego; ewentualnie wniośł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w Poznaniu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna okazała się zasadna, choć nie wynika to ze wskazanych w niej uchybień prawa procesowego (art. 387 § 2¹ k.p.c. w związku z art. 382 k.p.c.). Powołane przepisy określają obowiązki sądu drugiej instancji związane z rozpoznaniem sprawy i sposobem sporządzenia pisemnych motywów wyroku. Z tych powinności Sąd Apelacyjny wywiązał się prawidłowo, przedstawiając swój punkt widzenia w odniesieniu do kwestii związanej z podleganiem ubezpieczeniom społecznym przez odwołującą się. Sąd odwoławczy dokonał obszernej oceny osobowych źródeł dowodowych, wyjaśnił, dlaczego na nich oparł swój werdykt i dlaczego umowie zlecenia nie można przypisać cechy pozorności. Przez pryzmat omawianych norm nie ocenia się trafności rozstrzygnięcia, lecz to, czy sąd wypełnił ciążącą na nim funkcję rozpoznawczą. Chodzi o to, że w systemie apelacji pełnej sąd drugiej instancji ponownie rozpoznaje sprawę, a nie tylko apelację. Idąc dalej, Sąd odwoławczy zrealizował swą funkcję, a czy wydany wyrok jest prawidłowy zadecyduje prawo materialne.

Przystępując do oceny podstaw wymienionych w art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c., należy zaznaczyć, że w orzecznictwie nie kwestionuje się uprawnienia Zakładu

Ubezpieczeń Społecznych do zbadania ważności umowy o pracę, jak również umów cywilnoprawnych w celu stwierdzenia objęcia danej osoby ubezpieczeniem społecznym (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 marca 2013 r., II UK 201/12, LEX nr 1341964; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 sierpnia 2018 r., II UK 438/17, LEX nr 2538834). Jednak w procesie sedno sprawy kryje się w innej płaszczyźnie. Dostrzeżenie tej indywidualnej cechy jest możliwe przy uwzględnieniu dwóch okoliczności.

Pierwsza z nich to data urodzenia odwołującej się (21 października 1997 r.), druga to jej status w momencie zawarcia umowy zlecenia. Oba elementy prawidłowo ustalił Sąd Apelacyjny, tracąc jednak z pola widzenia reguły dotyczące możliwości uzyskania ochrony ubezpieczeniowej przez studenta do czasu ukończenia 26 roku życia.

Porządkując zasady i wyjątki, należy zaznaczyć, że zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 4 ustawy systemowej obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym podlegają osoby fizyczne, które wykonują pracę na podstawie umowy agencyjnej lub umowy zlecenia albo innej umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z Kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia, zwanymi dalej „zleceniobiorcami”, oraz osobami z nimi współpracującymi, z zastrzeżeniem ust. 4. Ten powszechny obowiązek podlegania ubezpieczeniom społecznym (zasada) doznaje ograniczeń. I tak w myśl art. 6 ust. 4 ustawy systemowej spod obowiązku ubezpieczenia społecznego wyłączeni zostali uczniowie szkół ponadpodstawowych lub studenci do ukończenia 26 lat (wyjątek).

Przedmiotowe wyłączenie ma charakter bezwzględnie obowiązujący, bowiem należy do norm o charakterze *ius cogens* (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 2 września 2020 r., I UK 96/19, LEX nr 3071517), co oznacza, że wolą stron umowy cywilnoprawnej (czynności prawnej) nie można objąć (pozbawić) ochroną ubezpieczeniową w określonej konfiguracji podmiotowej.

W sprawie bezsporne pozostaje, że odwołująca się w chwili zawarcia umowy zlecenia była studentką poniżej 26 roku życia i nie wykonywała umowy w obszarze określonym w art. 6 ust. 4a ustawy systemowej (zob. ustawę z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3, jednolity tekst: Dz.U. z 2022 r., poz. 1324). Zatem zawarcie tego kontraktu nie otworzyło drogi do obowiązkowego podlegania

ubezpieczeniom społecznym i ten wątek nabiera znaczenia w sprawie. Przecież wiadomo, że oprócz obowiązkowego modelu systemu ubezpieczenia społecznego istnieje równolegle model dobrowolnego ubezpieczenia społecznego (zob. art. 7 ustawy systemowej). Jednak odwołująca się nie mogła przystąpić – z racji zawarcia umowy zlecenia – do dobrowolnego systemu, co jednoznacznie wynika z brzmienia art. 11 ust. 2 ustawy systemowej, na co zasadnie zwraca uwagę organ rentowy. Innymi słowy mówiąc, dobrowolne ubezpieczenie chorobowe (wymagany jest wniosek) może uzyskać osoba, która podlega obowiązkowo ubezpieczeniu społecznemu z tytułu zawarcia umowy zlecenia. Tego rodzaju rozwiązanie nie budzi sprzeciwu doktryny (por. T. Bińczycka-Majewska: Zbieg tytułów ubezpieczenia emerytalnego i rentowego w nowym systemie ubezpieczeń społecznych, PiZS 2000, nr 12, s. 2; W. Sobczak: Dobrowolne ubezpieczenie chorobowe, PUSiG 2000 nr 2, s. 11-12; ustawa systemowa, komentarz (red.) Beata Gudowska i Jolanta Strusińska-Żukowska, CH. BECK 2014).

Zatem skoro odwołująca się wybrała taki rodzaj czynności prawnej, który nie otwiera drogi do uzyskania ochrony ryzyka socjalnego (niezdolność do pracy), to nie może stać się beneficjentem świadczeń z tytułu niezdolności do pracy. Naturalnie z obowiązkowego ubezpieczenia społecznego nie zwalnia studenta, który nie ukończył 26. roku życia, wykonywanie pośrednictwa ubezpieczeniowego na podstawie umowy agencyjnej w ramach pozarolniczej działalności, gdyż zwolnienie na podstawie art. 6 ust. 4 ustawy systemowej nie przysługuje studentom będącym przedsiębiorcami, lecz wykonującym pracę na podstawie umów cywilnoprawnych (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 listopada 2008 r., I UK 87/08, OSNP 2010 nr 9–10, poz. 126).

Z tych względów uprawniona jest teza, że student poniżej 26 roku życia, z tytułu umowy zlecenia, nie może przystąpić do dobrowolnego ubezpieczenia chorobowego (art. 6 ust. 1 pkt 4 związku z art. 6 ust. 4 i art. 11 ust. 2 ustawy systemowej).

Dlatego Sąd Najwyższy orzekł z mocy art. 398¹⁶ k.p.c.